

סדרי נביאים וכתובים

מאת

יוסף עופר

א. הקדמה

מהותה של החלוקה לסדרים בספרי הנביאים והכתובים, המצויה בכתב-היד של בעלי המסורה, היא אחת החידות הבלתי-פתורות של המסורה. לחלוקת הסדרים בתורה יש עדויות רבות מן המדרשים ומן הפיוטים, ומהותה ברורה לכול — על פיה נוהגת הקריאה התלת-שנתית בתורה; ואילו על חלוקת הסדרים בנביאים וכתובים ועל שימושה אין עדויות ברורות.

חוקרים רבים, הסוקרים את ענייני המסורה, אינם נותנים דעתם לנושא זה, או קובעים שימשמעות חלוקה זו אינה ברורה.¹ יש שהגיתו כי תכלית סימון זה היא להציע חלוקה טכנית לקורא בעם, אך הסיבה והמטרה אינן ידועות,² ויש שסברו כי תכליתם של סדרי הנביאים היא לסמן הפטרות לפרשת השבוע שעל-פי מנהג הקריאה התלת-שנתית.³

בעיה נוספת, הקשורה בסדרי הנביאים והכתובים, היא דרך החלוקה שלהם. במקומות רבים נראה שחלוקת הסדרים איננה חלוקה עניינית של הכתובים.⁴

¹ י. יבין, מבוא למסורה הטברנית,⁴ ירושלים תשמ"ג, עמ' 34.

² י. קיל, מבוא לפירוש ספר שמואל מסדרת 'דעת מקרא', ירושלים תשמ"א, עמ' 5. בהקדמה למהדורת קורן של התנ"ך הובאה השערה על קיום מחזור קריאה שנתי של נביאים וכתובים בימות החול. אולם השערה זו מבוססת על חישוב מתמטי בלבד, ללא הוכחות מספיקות.

³ ראה: A. Büchler, "The triennial Reading of the Law and Prophets", *JQR* 6 (1893-94), pp. 1-73. (להלן: ביכלר). עמ' 33. ההוכחות שביכלר מביא הן רעועות ביותר, שכן כל קרבה של סימן סדר לראש ההפטרה או לסופה היא לרידו בבחינת ראייה. וראה גם: J. Mann, *The Bible as read and Preached in the Old Synagogue*, I, Cincinnati 1940, pp. 10-11. (להלן: מאן). הסבור שסימון הסדרים נוצר מעיקרו לסימון גבולות ההפטרות והורחב אחרי-כך כדי לשמש חלוקה של כל נביאים וכתובים (ראה דברינו להלן, הערה 40). גם פריד (נ' פריד, 'הפטרות אלטרנטיביות בפיוטי יוני ויזאר פייטנים קדומים', סיני 56 [תשכ"ח], עמ' נח, הערה 143) סבור, שסימני הסדרים מורים על גבולות ההפטרות.

⁴ ראה: ביכלר, עמ' 33; ע' חכם, מבוא לספר איוב מסדרת 'דעת מקרא', ירושלים תשל"ל, עמ' 10; מ' זר, כבוד, מבוא לספר קהלת מסדרת 'דעת מקרא', ירושלים תשל"ג, עמ' 6.

החוקרים ציינו שני מאפיינים של החלוקה לסדרים: (א) סדרים רבים פותחים בפסוק שעניינו טובה או ברכה;⁵ (ב) במקרים רבים מסומנת התחלת הסדר בפסוק שלפני התחלת עניין חדש.⁶ שתי מגמות אלו דורשות בדיקה כמותית, כדי לקבוע מהו שיעור כל אחת מהן, ודורשות גם הסבר, שיתרן את שתי המגמות כאחת.

ב. הסדרים בספרות המסורה

תחילה לכל דיון ראוי שנבחן אם חלוקת הסדרים, המשתקפת בכתב־היד השונים, היא אחידה. לשם כך השוונו את ספר החילופים⁷ עם כתב־היד א ל ק.⁸ ביל מצויות שתי מסורות שונות: החלוקה המסומנת בגוף המקרא (שנסמנה: ל) ורשימות הסדרים המופיעות בסוף הנביאים ובסוף הכתובים (מסורת זו תסומן: ח). שתי המסורות נבדלות זו מזו במספר מקומות.

ההבדלים בין המקורות:⁹

הספר	ס' החילופים	לח	לפ	א	ק
1. שמ"א	כ. ה	כ. ה	כ. ד	כ. ד	כ. ד
	ויאמר יהונתן		ויאמר דוד		
2. שמ"ב	ב. ז	ב. ז	ב. ז	ב. ו	ב. ז
	ועתה תחזקנה		ועתה יעש ה'		
3. מל"א	יג. כג	יג. לא	יג. לא	יג. לא	יג. לא
	ויהי אחרי אכלו	ויהי אחרי קברו			

⁵ ראה: מסכת סופרים, מהדורת יואל הכהן מילר, ליפסיה תרל"ח, עמ' 221–222, בהערה: הקדמה למהדורת קורן של התנ"ך (ללא שם המחבר): חכם (לעיל, הערה 4), עמ' 10: קיל (לעיל, הערה 2), עמ' 6. ⁶ מילר (לעיל, הערה 5) הצביע על התופעה ושיער שהדבר נובע מטעות. לאור תפוצת התופעה ורציבותה, ברור שאין להעלות על הדעת הסבר כזה. ראה גם: "היינו", "המחזור התלת־שנתי" ולוח השנה, תרכ"ן לג (תשכ"ד), עמ' 362–368, וראה בהקדמה לתנ"ך קורן ובדברי ע' חכם במבוא לספר תהלים מסורת ידעת מקרא, ירושלים תשל"ט, עמ' ד.

⁷ ראוי להעלות את השאלה, מה ראה מישאל בן עזיאל לכלול את רשימת סדרי התורה בספר שנועד למנות את החילופים (= המחלוקות) שבין שני המלמדים, אהרן בן אשר ומשה בן נפתלי. לא מצאתי שדנו בכך. אולי נערכו רשימות אלו על־פי הסדרים להקלת ההתמצאות ברשימה, גם לנהגים על־פי המנהג החרדי־שנתי וגם לאלו הנהגים על־פי המנהג התלת־שנתי (כשם שהחלוקה על־פי שני המנהגים נרשמה בכתב־היד של בעלי המסורה).

⁸ א — כתר ארם צובה, דפוס צילום, ירושלים תשל"ו; ל — כתב־יד לינגרד, פירקובין B19a, ק — כתב־יד הנביאים מקאהיר.

⁹ א. "ליתא" משמעו שאין בכתב־היד סדר במקום זה או בקרבתו. "חסר" משמעו שכתב־היד לא נשתמר במקום זה.

ב. במקומות הבאים עולה מבדיקתנו, שסימוני הפסוקים של המהדיר בספר החילופים טעונים תיקון על־פי כל שאר המסורות: "ויהי ביום ההוא" — י"ש כז, יג ולא כז, יב; "לכן הנה ימים באים" — י"ד מט, ב ולא מט, יב;

הספר	ס' החילופים	לח	לפ	א	ק
4. מל"א	טו. ט	טו. ט	טו. ח	טו. ח	טו. ח
	ובשנת עשרים		וישכב אבים		
5. מל"ב	כ. ח	כ. ח	ליתא	ליתא	ליתא
	ויאמר חזקיהו				
6. יש'	יא. ב	יא. ב	יא. א	יא. א	יא. ב
	ונחה עליו		וצא חטר		
7. יר'	יז. כז	יז. כז	ליתא	ליתא	ליתא
	ובאו מערי יהודה				
8. יר'	?	?	מד. כד	מד. כ	מד. כ
	ויאמר ירמיה	ויאמר ירמיה	ויאמר ירמיה	ויאמר ירמיה	על הנשים
9. יח'	כ. א	כ. א	כ. א	כ. ו	כ. א
	ויהי בשנה השביעית		כיום ההוא		
10. יואל	כז. כז	כז. כז	כז. כז	כז. כז	כז. כז
	וידעתם כי		ואכלתם אכול		
11.	זכ' יד, טז	זכ' יד, כא	מל' א, א	זכ' יד, כא	זכ' יד, טז
	והיה כל הנותר	והיה כל סיר	משא דבר ה'		
12. דה"ב	כ. ל	כ. ל	כ. לא	כ. ל	
	ותשקט מלכות		וימלך יהושפט		
13. דה"ב	לה. ו	לה. ו	לה. ו	ליתא ¹⁰	
	ושחטו הפסח				
14. תה'	כט. יא	כח. ח	כט. יא	כט. יא	
	ה' עז לעמו	ה' עז לעמו			
15. תה'	עב. כ	עב. כ	עב. כ	בין מזמורים	עב עב
	כלו תפלות				

¹⁰ ואראה והנה' — יח' י, א ולא י, ט; 'כה אמר ה' — זכ' ח, כג ולא ח, ד. כתנ"ך מהדורת ברויאר, ירושלים תשל"ו—תשמ"ב, שבו סומנו הסדרים על־פי ספר החילופים, תוקנו מקומות אלו.

ג. ראוי להעיר פה על דרך סימון הסדרים בכתב־היד, ביא ל ק אין סימן של סדר בראשי הספרים, כנראה משום שהדבר מוכן מאיליו. בכתב־יד אלו אין גם מספור של הסדרים. ביל נוסף מספר ליד כל סימן סדר. המספר הראשון 'א' סומן משום כך בראש הסדר השני בכל ספר. בספרים ישעיה ויהושע טעה המספר (הראשון) בספירתו (בישעיה סימן פעמים יב; ביהושע פסח על הסדר השלישי). בספרים יהושע ושמאל ובתחילת ספר מלכים שונה מספור הפרקים מאוחר יותר בידי אדם אחר, הלה הוסיף סימן סדר בראש הספר, מנה אותו כסדר הראשון ותיקן את המספרים שאחריה.

¹⁰ הדף האחרון של דברי הימים פורסם בידי מ' בית־אריה ו' ייבין, ידף נוסף לכתר ארם צובה, תרכ"ן נא (תשמ"ב), עמ' 171–176. הצילום מטושטש במקצת, אך ככל הנראה סימן הסדר אינו מצוי ב"לה, ו, ולא במקום אחר בדף זה.

הספר	ס' החילופים	לח	לס	א
16. תה'	ק. ה	קא. א	ק. ה	ק. ה
	כי טוב ה'	לדוד מזמור		
17. איוב	לח. לה	לח. לה	לח. לה	לח. לה
	התשלח ברכים	התרים לעב		
18. דת	ב. יב	ב. יב	ג. יג	ליתא
	ישלם ה'		ליני הלילה	
19. איכה	ליתא	ליתא	ג. לו	חסר
			לעות אדם	
20. אסתר	ב. ה	ב. ה	ליתא	חסר
	איש יהודי			
21. אסתר	ג. ח	ג. ח	ליתא	חסר
	ראמר המן למלך			
22. אסתר	ו. יא	ו. יא	ליתא	חסר
	ויקח המן			
23. דנ'	ו. יא	ו. יא	ו. כט	חסר
	ודניאל כדי ידע		ודניאל דנה	
24. נחמ'	יב. כו	יב. כו	יב. כו	חסר
	ובחנת חומת		אלה בימי	

מסקנות

א. מן המקורות שנבדקו עולה, כי מסורת הסדרים היא מסורת יציבה מאוד. אפשר לקבוע כי ביסוד כל המקורות שנבדקו מצויה מסורת אחת, שחלו בה שינויים מעטים בכתב-היד השונים. מסקנה זו אינה תקפה לגבי חמש המגילות: בחלוקת הסדרים שם מצויים שינויים רבים יחסית. לעומת זאת, בכל 206 סדרי הנביאים ו-77 סדרי הכתובים (פרט למגילות) מצויים רק 19 שינויים (11 שינויים בנביאים ו-8 בכתובים).

ב. ניתן למיין כמעט את כל השינויים כך:

1. תזוזה של פסוק אחד בסימון הסדר – 11 שינויים.¹¹
2. החלפה בין פסוקים קרובים הפותחים באותן המלים – שישה שינויים.¹²
- חילוף מן הסוג הראשון אופייני למסורת הנרשמת בכתב-היד בשולי המקרא (כדוגמת לפ א ק), ואילו חילוף מן הסוג השני אופייני למסורת הבאה באמצעות רשימה של מלות הפתיחה של הפסוקים (כדוגמת ספר החילופים ו'לה).

¹¹ השינויים מסוג זה הם: 1. 2, 4, 6, 10, 11 (שתיים משלוש הרעות), 12, 15, 16, 17, 24.

¹² מספריהם: 2, 3, 8, 11 (שתיים משלוש הרעות), 14, 23.

3. שלושה שינויים (מס' 5, 7, 13) קשורים לעניין אורך הסדרים, ויידונו להלן.

רק שינוי אחד (מס' 9) אינו שייך לשלושת הסוגים שלעיל.

קרבת המסורות

א. המסורות של ספר החילופים ושל לח קרובות ביותר, והן נבדלות זו מזו רק בשלושה מקרים.

ב. מסורתו של א היא הרחוקה ביותר ממסורת ספר החילופים (ו'לה). בין מסורות אלו ניכרים 12 הבדלים.

ג. מסורות ק לפ קרובות למדי זו לזו, והן מצויות במעמד ביניים בין מסורת א לבין מסורת ספר החילופים – לח.

ג. אורכם של הסדרים

1. האחידות באורך

נפנה עתה לשאלה המרכזית: האם חלוקת הסדרים היא חלוקת הטקסט לצורך קריאתו בהמשכים, או שסימן הסדר מורה על תחילת הפטרה או על סופה? ניתן להכריע בשאלה זו באמצעות בדיקה פשוטה של אורך הסדרים.

בבדיקה שערכנו מדדנו את אורך הסדרים על-פי מספר העמודים של כל סדר במהדורת דפוס של התנ"ך (מהדורת ברויאר). קל יותר לערוך בדיקה זו מאשר לבדוק את אורך הסדר על-פי מספר פסוקיו, ואין כל סיבה להניח שהתוצאות בדרך זו תהיינה נכונות פחות מאלו שהיו עולות מבדיקה על-פי מספר הפסוקים.¹³

האורך הממוצע של סדר בנביאים הוא 2.4 עמודים. הסטיות מאורך זה אינן גדולות. אורך הסדרים נמצא בתחום של 1.6 עד 3.6 עמ', ורק סדרים בודדים חורגים מתחום של 1.8 עד 3.0 עמ'.¹⁴

האורך הממוצע של סדר בכתובים (פרט למגילות) הוא 3.4 עמ'. אורכם של רוב הסדרים הוא 3.0 עד 4.2 עמ' (שהם 3.5 עד 4.9 עמ' בתנ"ך קורן).¹⁵

¹³ ראה למשל את הסדר העשירי בספר יהושע (יד, טו – יז, ג), שמספר פסוקיו גדול בהרבה מכל שאר סדרי יהושע, אך אורכו בעמודים ממוצע, כיוון שפסוקיו קצרים.

¹⁴ סטיית התקן היא 0.39 עמודים, כלומר 0.16 מאורך הסדר. ואלו הם הסדרים הקצרים (מספרם ניתן כאן על-פי ספר החילופים): יהושע, סדרים ד, יב: שמואל, סדר א: מלכים, סדר יט או כ (ראה דיון להלן); וסדר כג: ישעיה, סדרים ב, ד, ט: ירמיה, סדרים ג, ט – י (ראה דיון להלן); טו: יחזקאל, סדר כו. זכריה, סדר ב. ואלו הסדרים הארוכים: שופטים, סדר ג; שמואל, סדר לד (האחרון); מלכים, סדר כ: ישעיה, סדר א; הושע, סדר א; זכריה, הסדר האחרון.

¹⁵ סטיית התקן היא 0.4 עמ', שהם 0.12 מאורך הסדר. בספרי אמ"ת מדדנו במהדורת קורן, כשל צורת ההדפסה השונה במהדורת ברויאר (יחס הצפיפות בין מהדורת ברויאר למהדורת קורן הוא 7:6). סדרים

עובדות אלו מביאות בהכרח לידי מסקנה, שחלוקת הסדרים היא חלוקה רצופה של הטקסט לצורך קריאתו (או לימודו) בהמשכים. אילו היו פה סימני הפטורות, שפוזרו באופן מקרי, לא היה אפשר שתיווצר אחידות שכזו באורך הסדרים.¹⁶

2. מחלוקות המסורות ואורך הסדרים

יש לציין, כי מספר שינויים בין המקורות לגבי הסדרים (שצוינו בטבלה לעיל) קשורים בשאלת אורך הסדרים:¹⁷

א. שינוי מס' 5 — בשל חלוקת הסדר במל"ב כ, ח (על-פי ספר החילופים ו-ל"ה) נוצר לפני נקודה זו סדר חריג קצר, שאורכו 1.4 עמ'. אולי כיוונו מקורות אלו לפס' יט באותו פרק, הפותח אף הוא באותן מלות פתיחה, אולם אז יוצר סדר קצר, שאורכו 1.6 עמ', לאחר נקודת חלוקה זו. ביטול החלוקה וצירופם של שני הסדרים לאחד (כשיטת ל"ה א ק) יוצר סדר חריג באורכו (3.7 עמ'). אין לדעת איזו שיטה היתה השיטה המקורית, אך סביר להניח, שהחריגה באורך הסדר (למעלה או למטה) היא סיבת השינוי בין המקורות.

ב. שינוי מס' 13 — על-פי מסורת א, שאינו מסמן סדר בדה"ב כ, ה, נוצר כאן סדר ארוך במיוחד (5.2 עמ'). על-פי שאר המקורות, נוצרים כאן שני סדרים קצרים במיוחד (2.5 ו-2.7 עמ'). הממצא דומה אפוא לזה שתואר בסעיף הקודם.¹⁸

ג. שינוי מס' 7 — החלוקה בירמיה יז, כו (על-פי ספר החילופים ו-ל"ה לפני תיקונו) יוצרת שני סדרים קצרים במיוחד, באורך של 1.0 עמ' כל אחד. איחודם לסדר אחד, כשיטת שאר המקורות, יוצרת סדר באורך ממוצע.

ד. שינוי מס' 11 — החלוקה בזכריה יד, טז (על-פי ספר החילופים ו-ק) גורמת לסדר ארוך במיוחד בסוף תרי"עשר. אם החלוקה היא בסוף זכריה או בתחילת מלאכי (כמו בשאר המקורות), אין אורכו של הסדר חריג.¹⁹

ה. שינוי מס' 23 — מסורת ספר החילופים — ל"ה, המחלקת בדנ' ו, יא, יוצרת סדר קצר מאוד לפניו וסדר ארוך מאוד אחריו. מסורת זו היא ככל הנראה שיבוש של מסורת ל"ה, המחלקת בפס' כט באותו הפרק, הפותח אף הוא במלה 'דניאל'.

קצרים: דבה"י סדרים כה-כו (שני האחרונים): דניאל סדר ד (ראה דיון להלן); עזרא סדר י (אחרון): משלי סדרים ו, ז, ח (אחרונים), סדרים ארוכים: דבה"י, סדר א; דניאל סדר ה; תהילים סדר יז (קט, עב — קכח, ו).¹⁶ לשם דוגמה אפשר לבדוק את ילקוט שמעוני, שהדמויות פוזרו בו באופן מקרי, על-פי ההפניות ההדדיות שבתוך הילקוט (ראה: ילקוט שמעוני, ירושלים תש"ך, רבוי מכאן על הילקוט ומחברו מאת בצלאל לנורי, עמ' 12-14). בדיקה של קטע לדוגמה (ספר ויקרא, רמזים תכח-תמו) העלתה, שהמרחקים בין רמז למשנהו נעים בין 0.3 ל-3.7 עמודים (סטיית התקן 0.84, שהם 0.87 מאורך הסדר).

¹⁷ סדר הדיון הוא על-פי העניין ולא על-פי סדר הכתובים.

¹⁸ יש להעיר על כך, שבסוף הספרים, ואולי גם בראשי הספרים, יש נטייה לחריגה מאורך הסדרים הממוצע. כך בסוף הספרים יהושע, שמואל, מלכים, תרי"עשר, דבה"י, עזרא, איוב ומשלי ובתחילת הספרים שמואל, ישעיה, תרי"עשר ודבה"י. החלוקה נקבעה, כביכול, ללא התחשבות בנקודת הסיום של הספר.
¹⁹ מסורת ספר החילופים ו-ק במקום זה מקורה כנראה בהחלפת שני הפסוקים הפותחים במלים 'והיה כל'.

ו. שינוי מס' 3 — גם במקום זה יש עדיפות לאחת המסורות: החלוקה במל"א יג, לא, עדיפה על החלוקה בפס' כג, היוצרת סדר קצר במקצת. מסורת ספר החילופים עומדת כאן כנגד כל שאר המסורות, וניתן להניח שהיא נובעת מהחלפת שני הפסוקים, הפותחים באותן המלים.

עצם התופעה שבמקום שמצויים סדרים חריגים באורכם (בין למעלה ובין למטה) אנו מוצאים מחלוקת בין המסורות, מחזקת את מסקנתנו, כי ניכרת מגמה לקבוע סדרים השווים בקירוב באורכם.

3. מסקנות

בדיקת אורך הסדרים מובילה למסקנה, כי ביסוד חלוקת הסדרים עומדים, ככל הנראה, שני מחזורי קריאה: האחד הוא מחזור הקריאה בנביאים, והוא בן כ-205 סדרים, והאחר הוא מחזור הקריאה בכתובים והוא בן כ-77 סדרים. מחזור זה אינו כולל את המגילות. מסקנות אלו עולות מן השוני באורך הסדרים: סדרי הכתובים ארוכים באופן מובהק מסדרי הנביאים. על-פי אורכם השונה של סדרי המגילות, ועל סמך ריבוי השינויים בין המסורות בנוגע להן, ניתן לקבוע, שקריאת המגילות לא נכללה במחזור קריאת הכתובים.²⁰

ד. מקומות החלוקה

1. עקרונות החלוקה ושכיחותם

נבדוק עתה את שני עקרונות החלוקה שהוזכרו בהקדמה למאמר: (1) הסדר פותח בפסוק שעניינו טובה וברכה; (2) הסדר מתחיל פסוק אחד לפני תחילתו של עניין חדש. בבדיקת כל אחד מן העקרונות יש קושי מסוים, שהרי אין מדד אובייקטיבי המגדיר פסוק של טובה וברכה. הבדיקה נערכה אפוא באופן סובייקטיבי, אולם נטינו בה 'לחומרא', ולא מנינו כאן פסוקים שיכולים להיחשב רק בדוחק כפסוקי ברכה.

גם בבדיקת העיקרון השני התקשינו, שכן אין בידינו מדד ברור להגדרת תחילתו של עניין חדש, ומשום כך הבדיקה היא סובייקטיבית במקצת גם כאן. יש לציין, שבמזמורי תהילים, שחלוקתם ברורה ומוגדרת, כולט מאוד עיקרון זה: כל סדרי תהילים, פרט לשניים, פותחים בפסוק אחרון של מזמור.²¹

²⁰ כך משתמע גם ממסכת סופרים, ראה להלן.

²¹ כך גם ביקט, עב, שהרי כל אות מאותיות האלף-בית במזמור זה נחשבת כמזמור בפני עצמו, על-פי מסורת כתב-היד, להלן נסביר את אחד החרגים בתהילים.

ואלו תוצאות הבדיקה:²²

נביאים: 198 חלוקות של סדרים בתוך הספרים (להוציא ראשי הספרים).

פסוק אחרון בעניינו	פסוק אחר
פסוק שעניינו טובה וברכה	79
אחר	53

כתובים: 71 חלוקות סדרים בתוך הספרים.

פסוק אחרון בעניינו	פסוק אחר
פסוק שעניינו טובה וברכה	11
אחר	14

²² בטבלה הבאה מובאים המאפיינים של התחלות הסדרים, מספר הסדר רזמו למספור המופיע בספר החילופים, הסימנים: א — פסוק אחרון בעניין; א? — ניתן לראות בפסוק זה סיום עניין; ב — פסוק שעניינו טובה או ברכה; ב? — ניתן לראות בפסוק זה עניין של טובה או ברכה.

יח'	שופ'	שמ'	מל'	יש'	יר'	יח'	תרי עשר	תה'	משלי איוב	דני'	עזרא	דכה"י
2	ב	ב	ב	ב	ב?	ב	ב	א	ב	א	אב?	אב
3	אב?	אב	ב	ב	ב?	—	ב	א	ב	א	א	אב
4	אב	אב	אב?	אב	—	—	ב	אב	—	א	—	א
5	ב?	א	ב	אב	ב	—	אב	א	א	א?	א	אב?
6	ב	א	א?	—	אב?	ב	ב?	אב	ב	—	א	אב
7	ב	ב	ב	אב?	ב	—	ב	ב	א	א	א	אב
8	ב	—	ב	ב	אב?	א	א?	א	—	—	ב	ב
9	—	ב	ב	ב	ב	ב	אב	אב	—	—	אב?	אב?
10	אב?	ב	ב	א?	אב	כ	איב	א	—	—	ב	איב
11	ב?	א	כ	א	אב	—	איב	ב?	—	—	אב?	אב?
12	א	איב	ב	—	ב	א?	ב	אב	אב?	—	ב?	ב?
13	א	ב	—	—	ב	אב	א	—	אב	—	אב?	אב?
14	ב	ב?	אב	—	אב	א	—	אב?	א	—	א	אב
15	א	—	אב?	אב?	א?	—	א	אב	א	—	א	א
16	—	ב	ב	ב	כ	ב?	אב	א	אב	—	אב?	אב?
17	—	ב	ב	ב	כ	—	אב	—	אב	—	ב	ב
18	—	אב	—	ב	אב	אב	כ?	אב	—	—	—	—
19	—	—	ב	אב	ב	—	אב	אב?	אב	—	א	אב
20	אב?	אב?	ב?	אב	כ	—	ב	—	א	—	א	א
21	אב	אב	ב	אב?	אב	ב	ב?	—	א	—	א	א

מתונים אלו עולה כי 42 אחוזים מן הסדרים פותחים בפסוק אחרון בעניין; 54 אחוזים מן הסדרים פותחים בפסוק שעניינו טובה וברכה, יצוין כי ניתן לראות בפסוקי ברכה (הגם שהדבר איננו מובהק) עוד 41 מתוך 67 הסדרים שלא נמצא בהם אף אחד משני המאפיינים, או שניתן להסביר את מקום החלוקה בדרך שתוצע להלן. רק כ-26 סדרים (שהם כ-10 אחוזים מן הסדרים) לא נמצא מאפיין ברור למקום החלוקה.

2. עקרון החזרה

המנהג המור, לסמן את תחילת הסדר פסוק אחד לפני סוף העניין, יובן היטב אם נקבל את ההשערה הבאה: הפסוק שבו נסתיים הסדר — הוא הפותח את קריאת הסדר הבא אחריו.²³ הסבר אפשרי למנהג כזה הוא הרצון לקשר בין הסדרים ולשזור את הקריאות העוקבות זו בזו. סימן הסדר בכתב-היד של המסורה הוא ציון מקום תחילתו של הסדר החדש. הסדר הקודם לו אינו מסתיים במקום הסימון, אלא פסוק אחד אחר-כך, גם העיקרון של פסוקי הטובה והברכה מתבאר יפה על-פי השערה זו: פסוק שעניינו טובה וברכה יפה לסיים בו את הסדר, ובה בשעה נאה גם לפתוח בו את הסדר שלאחריו.

מעתה יתהפך הגלגל: במקום לתמוה על סדר המתחיל בפסוק שלפני סוף עניין, עלינו לתמוה דווקא על סדר המסומן בתחילתו של עניין חדש, או סמוך לסוף העניין — בפסוק שאינו של טובה וברכה.

נעיין לדוגמא במזמור מט בתהילים. כמו כל הסדרים בתהילים, היה עלינו לצפות, שסימן הסדר יופיע בפסוק האחרון. אולם הפסוק האחרון והפסוק שלפניו הם פסוקים של

שם'	מל'	יש'	יר'	יח'	דכה"י
22	ב	א	ב	—	ב
23	אב	אב?	אב	א	אב
24	ב	א?	אב	—	ב
25	ב	ב	אב	אב?	—
26	—	ב	ב	—	—
27	ב	ב	—	אב	אב
28	א	א	כ	אב?	אב?
29	א	א	כ?	אב	אב
30	א?	כ	כ?	—	—
31	ב	איב	אב	—	אב
32	אב	כ?	—	—	2
33	—	אב	—	—	3
34	אב?	ב	—	—	4
35	—	—	—	—	5

²³ השערה מעין זו העלה היינמן (לעיל, הערה 6), עמ' 368. אולם היינמן מתייחס בדבריו לסדרי התורה ולא לסדרי הנ"ך. בסדרי התורה אין למצוא אף סדר אחד המתחיל באופן מובהק בפסוק שלפני סיום העניין. אשר לנביאים וכתובים, נראה לנו, שהיה זה מנהג קבוע לחזור על פסוק אחד (ולא יותר!) בקריאה הבאה.

פורענות, ומשום כך 'נסוג' סימן הסדר עד לפס' יט, שבו מופיעות לשונות של טובה ושל ברכה. באופן דומה ניתן להצביע על עוד 14 סדרים לפחות, הפותחים בתחילת עניין משום שהפסוק שלפניהם הוא פסוק של פורענות.²⁴

הגענו להשערת עקרון החזרה מתוך חיפוש פנימי של הסבר לחלוקת הסדרים, אך דומה שניתן להביא, להוכחת עיקרון זה, שתי ראיות חיצוניות ממקומות שונים. ראיות אלו אינן הוכחות ישירות, אך ניתן למצוא בהם רמזים לעיקרון הנזכר.

3. ראיה ראשונה — ספר המנהיג

הראיה הראשונה עולה מתוך דברי רבי אברהם ברכי נתן הירחי, בעל ספר המנהיג, המנמק את הכפלת הפסוק האחרון בפסוקי דומה: 'ועל זה נהגו כל ישראל לכפול פסוק האחרון להראות כגומר את ההלל, שכן דרך בסיום הפרשיות' (מהדורת רפאל, 'ירושלים תשל"ח, עמ' לט). בעל ספר המנהיג מנמק בדרך זו גם את החזרה על הפסוק 'ואני תפילתי' במנחה של שבת (שם, עמ' קפה), ואת החזרה על הפסוק 'ויהי נעם' במוצאי שבת (שם, עמ' קצא). נימוק זה מובא אף לכפילת פסוקי ההלל: 'וכל פסוק הוא חשוב כפרשה בפני עצמה וכופלין אותה כמי שגומר את הסדר' (שם, עמ' רנג; ובסגנון דומה בעמ' תקא).

הסבר החזרות בתפילה אינו מענייננו כאן. לנו חשובה העובדה, שתוך חיפוש אחר נימוק למנהג החזרה בתפילה, השווה בעל המנהיג מנהג זה אל מנהג אחר הידוע לו, לכפול פסוק אחרון בסוף הסדר או בסוף הפרשה. קשה לדעת לאלו נסיבות כיוון בעל המנהיג, באחד מכתביו היד של הספר מופיע נוסח שונה בהלכות תפילה: 'שכן דרך לכפול פסוק ראשון כשאדם מסדיר פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום' (עמ' לט, על-פי כתב יד א במהדורת רפאל). לפי נוסח זה, מדובר פה על קריאת התורה ולא על קריאת נביאים וכתובים, אולם ייתכן שמנהג ההכפלה היה משותף לשני התחומים. ניתן גם לשער, שדברי המנהיג במקורם כוונו לקריאת נביאים וכתובים דווקא, ומשפט זה, שאינו מופיע בכתב היד האחרים, אינו אלא פרשנות מאוחרת.

המנהג לכפול את הפסוק האחרון של הקריאה, המופיע בספר המנהיג, אינו זהה למנהג ששיערנו בעניין קריאת סדרי הנ"ך, אולם גם אינו רחוק ממנו מרחק רב. המנהג לכפול את הפסוק האחרון של הסדר על-ידי קריאתו מחדש בפעם הבאה שבה קוראים, יכול להתפתח בנקל למנהג לכפול פסוק זה בשעת סיום קריאת הסדר. ייתכן שסייעה למעבר זה התופעה המוזרה של התחלת הקריאה במקום שאינו תחילת עניין, וכך הפך המנהג מסימן שזירה של הקריאות זו בזו — לסימן חתימה מיוחד בסוף הקריאה.

²⁴ שופ' י; א; יש' יא; א (לפי א ו'לפ); יר' ה; א; כו; א; מד; כ; יח' ו; א; ח; א; י; א; יד; א; כ; א; חב' א; א; זכ' יב; א; דה"כ יח; יח; נחמ' י; א. ניתן להסביר גם מקומות נוספים בדרך דומה, אך במידה פחותה של ודאות. באיוב יז, ט הוקדם הסדר בפסוק אחר, כי אחריו מופיע פסוק פורענות.

4. ראיה שנייה — מדרש קוהלת

החלוקה לסדרים משתקפת במדרש רבה לקוהלת. מגילת קוהלת מחולקת על-פי המסורה לארבעה סדרים שווים בגודלם.²⁵ מדרש קוהלת מתחלק לשלושה סדרים, וחלוקת הסדרים זהה לחלוקת המסורה, פרט לכך ששני הסדרים הראשונים נחשבים לאחד. הסדר השני שבמדרש מסומן בראשו (ז), במלים 'סדרא תניינא' ובסופו במלים 'סליק סדרא תניינא'. הסדר השלישי מסומן בראשו (ט), במלים 'סדרא תליתאה'.²⁶

ממדרש קוהלת — ראיה יפה לעקרון החזרה. המדרש לסדר הראשון מסתיים במלים: 'אשר מי יגיד לאדם וגו' (ו, יב). אמר שלמה: אני אגיד לך מה טוב מכולן "טוב שם משמן טוב" (ז, א). המדרש לסדר הראשון מסתיים אפוא בקשר דרשני בין סופו של הסדר הנדרש לבין הפסוק הפותח את הסדר שלאחריו.

כיוצא בו גם בסוף הסדר השני: 'וחלק אין להם עוד לעולם' (ט, ו) — אבל ישראל יש להם חלק ושכר טוב שנאמר "לך אכול בשמחה לחמך" (ט, ז). בדיוק כמו בסוף הסדר הראשון, מופיעה גם כאן דרשה החוזרת את הפסוק האחרון של הסדר עם הפסוק הראשון של הסדר הבא אחריו.

ה. זמן הקריאה של נביאים וכתובים על-פי חלוקת הסדרים

1. קריאת סדרי המגילות

שנינו במסכת סופרים (יד, יח):

א"ר לוי: מגלת אסתר צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום. שנאמר (תה' ל, יג): 'למען יזמרך כבוד' — בלילה, 'ולא ידוס' — ביום. לפיכך נהגו לקרותה במוצאי שבת שמים.

ר"מ כי החליף בכנישתא שמע קליהון דסדרא. אמר: עד מתי אתם עושין את התורה קריות קריות? אמרו לו: משום 'זמרך כבוד' ושבקון. ונהגו העם לומר כן, לאומרה במוצאי שבתות של אדר עד שיעברו חמשה עשר באדר. ומקרי היכי קרי? בשבת ראשונה של אדר קורין העם ביחד עד 'בלילה ההוא' (אס' ו, א) ובמוצאי שבת שנייה קורין מ'בלילה ההוא' עד 'ודובר שלום לכל זרעו'.

בשיר השירים קורין אותו בלילי ימים טובים של גליות האחרונים חציו בלילה אחד וחציו בלילה שני. רות במוצאי יום טוב הראשון של עצרת עד חציו, ומשלים במוצאי

²⁵ במקורות המסורה שדקתי אין כל מחלוקת בחלוקת הסדרים בקוהלת.

²⁶ על השתקפות חלוקת הסדרים במדרש זה העיר מילר (לעיל, הערה 5), עמ' 221–222, בהערה מילר משער, שיש לתקן את נוסח המדרש ולגרוס 'סליק' סדרא תניינא, וכך תותאם חלוקת המדרש למסורה. אולם להשערה זו אין בסיס, והיא דורשת חיקון בכל שלושת המקומות שבהם מוזכרים הסדרים במדרש זה.

יום טוב האחרון. ויש אומרים בכולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם ונהגו העם כך.

קטע זה מספר על מנהג קריאה של שלוש מן המגילות במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים.²⁷ על-פי עדות זו נחלקו המגילות אסתר, שיר השירים ורות לשני חלקים כל אחת, ונקראו בזמנים שונים.²⁸

מבדיקת מקורות המסורה בעניין הסדרים במגילות עולה, שקיימות פה מסורות שונות, השונות מאוד זו מזו. על-פי מסורת ל', נחלקת כל אחת מן המגילות לשני סדרים (פרט לקהלת, הנחלקת לארבעה). מנהג זה מתאים למתואר במסכת סופרים, פרט להבדל הקטן במקום החלוקה של מגלת אסתר (במסכת סופרים 'כלילה ההוא' [ו, א]; ב'ל' 'ויקח המן' [ו, יא]).

על-פי ספר החילופים ו-ל', נחלקות המגילות רות ושיר השירים לשני סדרים כל אחת, קהלת — לארבעה, איכה היא רק סדר אחד (ארוך בכמותו מכל סדרי הנ"ך!) ומגילת אסתר נחלקת לחמישה סדרים. ב"א אין חלוקה לסדרים במגילת רות, אך שאר המגילות חסרות, ואין אנו יודעים את שיטת א לגביהן.

לאור חילופי המנהגים יש לשער, שהמנהג המשתקף במדרש קהלת התפתח מן המנהג המופיע בספרות המסורה. על-פי המסורה נחלקה המגילה לארבעה סדרים שווים, כלומר, קריאתה היתה בארבעה זמנים שונים.²⁹ מאוחר יותר צומצם מספר הקריאות לשלוש, ואז צורפו יחד שני החלקים הראשונים, ונוצר סדר שגודלו כפול מן האחרים.³⁰

עדות מסכת סופרים מחזקת אפוא את מה שהסקנו לעיל ממקורות המסורה על סדרי המגילות: ככל הנראה לא היתה קריאת המגילות חלק ממחזור הקריאה של הכתובים, מסכת סופרים (יד, ג-ד) מבחינה בין המגילות לבין שאר הכתובים גם בעניין הברכה.

2. זמן קריאת סדרי נביאים וכתובים

במקורות רבים בתלמוד ובספרות הגאונים מופיע המונח 'סדרים', בהקשר של מנהגי קריאה ולימוד בכתבי-הקודש. בתלמוד הבבלי (סוטה מט, ע"א) נזכרה 'קדושה דסידרא':

²⁷ סיבת הקריאה בערב דווקא נעוצה כנראה בהלכה, שאין קורין בכתבי הקודש אלא מן המנחה ולמעלה (מסכת סופרים טו, ג).

²⁸ בסיפור המובא פה על ר' מאיר אנו מוצאים התנגדות לקריאת המגילות קטעים-קטעים, אך לבסוף בטלה התנגדות זו. מופיע פה גם הביטוי 'קליהון דסידרא', שממנו ניתן ללמוד על הקשר לעניין הסדרים.

²⁹ ראה דברי מ' זריצקי (לעיל, הערה 14), עמ' 6, שניסה לשער מתי נקראה המגילה. גם במדרש רבה לשיר השירים נמצא סימון של 'סידרא חגיגא' בפרק ב פסוק ח, אך אין עדויות של המסורה לסדר במקום זה, ומקומו מוזר — בתוך החמישיית הראשונה של המגילה. גם במדרש רבה לאסתר אפשר להצביע על סימנים, שהם אולי עקבות של חלוקה לסדרים, באסתר ה, ד — שרשור סוף הסדר 'והנערה' עם תחילתו של הסדר השני 'איש יהודי': באסתר ט, ג — שרשור לפסוק 'כלילה ההוא' הנזכר במסכת סופרים כראש סדר. המדרש מסתיים בדיוק בסוף הסדר הרביעי, ואין מדרש לסדר האחרון.

עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. שנא 'ארץ עפחה כמו אופל צלמות ולא סדרים' (איוב י, כב) — הא יש סדרים תופיע מאופל.

על פירושו של הביטוי 'קדושה דסידרא' ניתן לעמוד מתוך עיון בתשובתו של רב נטרוניא באין:

ששאלתם 'יקרא זה אל זה ואמר' 'ותשאני רוח' מה טעם יש שם לקרות ולתרגם, ומה טעם קבעו אותם חכמים בסדר קדושה? כך מנהג ראשונים: מקום שיש שם תלמידי חכמים, כשהיו מתפללין ונופלין על פניהם ומקדשין, לאחר שעונין 'אמן יהא שמיה וכו' מביאין נביא וקורין בו עשרה פסוקים הן חסר הן יתר ומתרגמין אותן, ואח"כ אומרים 'יקרא זה אל זה ואמר' ומתרגמין כשם שתרגמו אותה פרשה של נביא, ואומרים 'ותשאני רוח' ומתרגמין אותו כדי לסיים בשכחו של הקב"ה. ואח"כ מקדשין ועוסקין בתורה: הרוצה במשנה — עוסק, הרוצה בתלמוד — עוסק, לקיים מה שאמרו חכמים 'לעולם ישלש אדם וכו' (קידושין ל, ע"א). וכיון שרבתה עניות ודלות, והוצרכו תלמידים להתפרנס ממעשה ידיהם ולא היו יכולים לעסוק בתורה תמיד ולהשליש בכל יום, נסמכו על התלמוד בלבד ועזבו מקרא ומשנה, וסמכו על מה שאמרו 'כל הנחלים הולכים אל הים' — מקרא משנה ומדרש, ועקרו לקרות בנביא בכל יום אחר תפלה, ואע"פ שעקרו לקרות בנביא, אותן שני פסוקים לא עקרו אותם ועדיין קבועים ועומדים, ומפני מה לא עקרום? שקדושה משלשת היא קק"ק [קדוש קדוש קדוש] ושלשהו ג"פ בתפילה.³¹

מדברי הגאון עולה, שקדושת 'וכא לציון' היתה נאמרת לאחר קריאת פסוקים מן הנביאים. לאור דברים אלו יש להבין את דברי התלמוד המובאים לעיל: יש הקבלה בין הקדושה, הנאמרת לאחר קריאת 'סדרים' מכתבי-הקודש, לבין הקדיש, הנאמר לאחר דרשה של דברי אגדה: בשני המקרים, לאחר לימוד תורה או דרשה שתוכנם משתנה בכל יום — מופיע סיום נשגב במטבע קבוע (קדושה או קדיש).

כדומה לעדותו של רב נטרוניא על קריאת נביאים בתפילת שחרית של חול, ניתן למצוא עדויות על קריאה בנביאים או בכתובים בכל מקום שבו נאמרת 'קדושה דסידרא'.³² יש לשער שקדושה זו היתה לעולם במקורה סיום לקריאה שכזאת. בתלמוד הבבלי מצויה עדות מפורשת לגבי מנחה של שבת: 'בנהרדעא פסקי סידרא בכתובים במנחתא דשבתא' (שבת

³¹ תשובות הגאונים, ליק תרכ"ד, חשוכה צ, ראה מקבילות באוצר הגאונים למסכת סוטה, עמ' 274, וראה: ר' ברוך, תשובות הלכתיות של רב נטרוניא בר הילאי גאון, עבודה לשם קבלת החזאר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"א, עמ' 54-56.

³² ראה: י"ם אלבונן, תפילה בישראל בהתפתחותה ההיסטורית (ערך והשלים י' היימן), תל-אביב תשל"ב, עמ' 62.

קטז, ע"ב). בעל ספר העתים דן בדברים אלו, ומביא עדות של אחד הגאונים על קריאה של סדרים במנחה של שבת:

והכי אמר מר רב נטרנאי: בישיבה ובכית רבינו שבבבל לאחר מנחה בשבת שונין אבות וקורין בתורה. והאי דפסקי סידרא בכתובים בנהרדעא, לא חזי לן האידנא מאן דרגיל למיעבד הכי. ובנוסחא עתיקתא לגאון חזי לן דרגילי האידנא למפסק סידרא בכתובי. וזהו מה דכתב גאון: סידורא דמנחה בשבתא קרי בסדרא ונביא מאי דניחא להו, וכד מסיימי קאי שלוחא דציבורא ואמר פסוקי דסוף סידרא וענו בתריה האי פסוקא, והדר 'ואתה קדוש יושב תהילת ישראל' וענו בתריה 'ואתה קדוש', והדר קדישתא עד סופא ומקדש 'יתגדל ויתקדש וכו', ומאן דלא רגילין למיפסק סידרא כנביא מקמיה צלוחא במנחה ברישא פתח שלוחא דציבורא ואמר 'אשרי יושבי ביתך' כדרכה והדר 'ובא לציון' 'ואני זאת בריתי אותם' וענו צבורא בתריה כל מילתא והדר 'ואתה קדוש' וכולה קדישתא עד סופה (ספר העתים לרבי יהודה בן ברזילי אלברצלוני, קראקא תרס"ג, סימן קצז).

מדרש תנחומא וסדר רב עמרם גאון מעידים על קריאת סדרים במוצאי שבת, וקדושה דסידרא, הנאמרת עד היום במוצאי שבת, היא ככל הנראה זכר לקריאה זו. במדרש תנחומא מסופר על טורנוסרופוס הרשע, המעלה בזכורו את אביו, והלה מספר לו על דינו בעולם הבא:

כל ימות השבת אנו נדונין ובשבת אנו נוחין. ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים. וכשהסדרים נשלמים מלאך שמו דומה, שהוא ממנה על הנשמות, בא ונוטל נשמתן של אותם אנשים ומקלען לארץ. הרא הוא דכתיב 'ארץ עפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים' (איוב י, כב). מהו צלמות? צאו למות, שכבר שלמו הסדרים (תנחומא כ"חשא, סימן לג).

רב עמרם גאון מביא דברים אלה של המדרש ומסיק מהם מסקנה הלכתית: 'זוה שנהגו לומר "יהי נועם" וקדושה דסדרא ולומר בנעימה ובאריכות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם' (סדר רב עמרם גאון, מהדורת גולדשמידט, 'ירושלים תשל"ב, עמ' פא).

קדושה דסידרא נאמרת גם בליל פורים ובליל תשעה באב, לאחר קריאת אחת המגילות: אסתר או איכה. ניתן אפוא להניח, כי קדושה דסידרא נאמרה במקורה לעולם אחרי קריאת 'סדרים' מנביאים ומכתובים, ויש קשר כלשהו בין 'סדרים' אלו לבין 'סדר' המסורה.

נוסף על עדויות אלו על קריאת 'סדרים' בזמנים שונים, קיימות מספר עדויות — חלקן עתיקות וחלקן בנות ימינו — על מנהגי קריאה של נביאים וכתובים: (א) מנהג קריאת פרקי אבות וספרי הכתובים בשבתות הקיץ קודם מנחה (המפורט בכתב יד מן המאה הארבע-

עשרה): (ב) מנהג קריאת חלק מספרי הכתובים (משלי, איוב ודניאל) בשבתות הקיץ: (ג) מנהג קריאה שבועי של נביאים וכתובים במחזור שנתי משותף: (ד) מנהג קריאה של נביאים ושל כתובים במחזורים שנתיים מקבילים (בכל שבת קוראים קטע מנביאים וקטע מכתובים).³¹ אף אחד ממנהגים אלו אינו מתאים לחלוקת הסדרים העולה מרשימות המסורה.

בבואנו להגדיר את הקשר בין העדויות שבתלמוד ובדברי הגאונים על קריאת הסדרים לבין סדרי הנביאים והכתובים שברשימות המסורה, נראה לנו ששני המקורות משקפים רק מערכת דומה באופיה של מנהגי קריאה בנביאים ובכתובים, לא ניתן לזהות את המנהג העולה מן המסורה עם מנהג ידוע אחר.³² אף אין בדינו להכריע בשאלה מתי קראו במקרא על-פי סדרי המסורה: בימי חול, במנחה של שבת, במוצאי שבת או שמא במועד אחר. רב נטרנאי מעיד על קריאת נביאים בשבת 'עשרה פסוקים הן חסר הן יתר' — וסדרי המסורה ארוכים הרבה יותר. גם במנהגי הקריאה בכמה עדות שאסף פריד, חלוקת הקריאה שונה לחלוטין מחלוקת המסורה.

1. ההפטרות וסדרי הנביאים

1. ההפטרות על-פי המנהג התלת-שנתי

ידועות לנו כמעט כל ההפטרות שהיו נהוגות על-פי המנהג התלת-שנתי, הן ממקורות ישרים והן ממקורות עקיפים. המקורות הישירים הם קטעי גניזה, ובהם רשימות של הפטרות או קטעי הפטרות.³³ המקורות העקיפים הם פיוטי ינאי ופייטנים אחרים וההפטרות במחזור החד-שנתי על-פי מנהג רומניה ועל-פי מנהג הקראים. מקורות ההפטרות השונות צוינו על-ידי החוקרים, אולם רק חלק קטן של קטעי הגניזה פורסם.³⁴ מתוך בדיקת ההפטרות השונות עולים העקרונות הבאים:

³¹ מנהגים אלו נאספו בידי ג' פריד, 'נוסח עברי חדש של מגילת אנטיוכוס', סיני סד (תשכ"ט), עמ' ככו. בדבריו שם השתמש ציון המקור של שני המנהגים האחרונים שהוזכרו. הם מופיעים בספרו של גינצבורג, חלק ב, עמ' 468–474 (סעיפים 3798, 3848, 4038).

³² ייתכן שהסיבה לדבר היא שהמסורה מעידה על מנהג קריאה ארצישראלי, כמו מנהג הקריאה על-פי סדרי התורה, בעוד שהעדויות שהוזכרו מקורן בבבל.

³³ ליתר דיוק, ניתן להצביע על חמישה סוגים שונים של קטעי גניזה: (א) רשימות של ההפטרות, חלקן כוללות רק את תחילת ההפטרה, וחלקן — גם את סופה: (ב) מגילות של הפטרות, ההפטרות כחובות מצדו האחד של הדף, בדרך-כלל ללא ניקוד וטעמים: (ג) ספרים (מצחפים) של הפטרות, בדרך-כלל בניקוד וטעמים, רוב קטעי הגניזה שזוהו כלולים בקבוצה זו: (ד) תרגומים ארמיים של הפטרות, לפעמים מופיע פסוק ותרגומו, ולפעמים — מלת הפתיחה של הפסוק בעברית ולאחריה התרגום: (ה) הזכרה של ההפטרה בשולי מצחף של התורה, לצד ציון הסדר, או בשולי מצחף של הנביאים במקום תחילת ההפטרה.

³⁴ ראה: ביכלר, עמ' 39–42; מאן, עמ' 15–18; פריד (לעיל, הערה 3), סיני סא, הערה 4. רשימה מסכמת של ההפטרות השונות הדפוס וכולדר בהקדמה למהדורה השנייה של ספרו של מאן, עמ' LI-LXVII.

א. הפסוק הראשון של ההפטרות כולל מעין 'גזרה שווה' לפסוק הראשון (או השני) של הסדר בתורה. הכוונה היא לשתיים-שלוש מלים משותפות, ולעתים גם לתוכן משותף. למשל: הפטרת הסדר, שתחילתו 'ראה החלותי תת לפניך את סיחן' (דב' ב, לא), תחילתה 'או ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמרי לפני בני ישראל' (יהו' י, יב).
ב. ההפטרות אינה ארוכה. מספר הפסוקים בהפטרות נע, בדרך-כלל, בין חמישה לאחד-עשר.
ג. ההפטרות מסיימת בפסוק שעניינו טובה או ברכה. לעתים מדלגים בסוף ההפטרות מספר פסוקים אל פסוק מסוג זה כדי לסיים בו. על-פי ההלכה ש'מדלגין בנביא' (מגילה כד, ע"א).³⁷

כדי לבדוק אם יש קשר בין ההפטרות התלת-שנתיות לבין סדרי הנביאים, בחנתי את קטעי הגניזה של הפטרות אלו שזוהו במחקר. רשימת ההפטרות וקטעי הגניזה מובאת להלן בנספח. לא יכולתי להסתפק ברשימת ההפטרות שערך וכולדר בהקדמה למהדורה השנייה של ספרו של מאן, שכן רשימה זו אינה מביאה את סיומי ההפטרות אלא את תחילתן בלבד. במהלך איסוף החומר עמדתי גם על הליקויים ברשימת וכולדר, בין בחסר בין ביתר, ואף זיהיתי הפטרות רבות שלא נכללו בה. מספר הפטרות, המצויות בקטעי הגניזה, נרשמו ברשימת וכולדר כידועות על-פי מקורות אחרים או על-פי השערה.

2. התחלות ההפטרות וסדרי הנביאים

ברשימה שערכתי מצויות 170 הפטרות. רק 16 מתוכן פותחות בתחילת סדר.³⁸ שיעור ההתאמה הוא אפוא 9.4 אחוזים בלבד, ולפיכך נשללת לחלוטין האפשרות שהסדרים אינם אלא סימני הפטרות.³⁹

שיקול נוסף מביא לידי המסקנה, שאין קשר בין התחלות ההפטרות לבין חלוקת הסדרים: תחילתה של ההפטרות נקבעת על-פי 'גזרה שווה' בין לשון הפסוק הראשון של ההפטרות לבין תחילת הסדר בתורה; חלוקת הסדרים נקבעה, כפי שהראינו לעיל, לצורך מחזור קריאה כלשהו, ואורכם של הסדרים הוא אפוא קבוע כמעט. מכאן, שתחילות ההפטרות ותחילות הסדרים נקבעו על-סמך שיקולים שונים אלה מאלה.

³⁷ ככל הנראה היו מנהגי הפטרה שבהם דילגו בכל שבת או כמעט בכל שבת. כפי שמשחקף למשל מכו"א אוקספורד 2740/6. במנהגים אחרים דילגו רק לפרקים, כשלא הוזמן סיום נאות בקטע הנקרא. כתב-יד אוקספורד 2727/3, הכולל את הרשימה הארוכה ביותר של ההפטרות התלת-שנתיות, אינו מזכיר כלל דילוגים, אולם ייתכן מאוד (כדעת מאן) שגם לפי מנהגו דילגו, אלא שהוא לא ציין את הדילוגים.

³⁸ ההפטרות לברי' ג, כב; טו, א; כ, א; כט, א; למ, א; מא, לח (או במ"ז, טז) — ראה לעיל, עמ' 157. שיעור מס' 6: מג, יד; שמי' לד, כז; וי' יט, א; במ' ח, א; י, א; יא, טז; דב' ב, ב; כד, יט; לג, א.

³⁹ אמנם אורך כל סדר הוא כ-50 פסוקים, ואילו היו מקומות ההתחלה של ההפטרות מקריים לחלוטין. היה מתקבל שיעור של 2 אחוזים בלבד. נראה ששיעור ההתאמה נובע ממאפיין משותף של תחילות ההפטרות והסדרים: בשני המקרים הועדפו פסוקים בעלי תוכן של ברכה וטובה. בהפטרות נעשה הדבר נוסף על עקרון הבחירה על-פי 'גזרה שווה'.

3. סופי ההפטרות וסדרי הנביאים

בדיקת הקשר בין סופי ההפטרות לבין הסדרים שבספרי הנביאים מסובכת יותר, משום שהפטרות המתחילה בפסוק מסוים (בשל 'גזרה שווה') יכולה להסתיים במקומות שונים: ואכן, בקטעי הגניזה מצויות עדויות לסיומים שונים לאותה הפטרה. בדיקה זו אינה יכולה להסתייע במקורות העקיפים, כגון פיוטי ינאי, שהרי מהם ניתן ללמוד רק על מקום התחלת ההפטרות. גם השיקול שהעלינו לעיל בדבר היעדר קשר בין ההפטרות לסדרים אינו ישים כאן: עקרונית ניתן לטעון, שהסדרים נקבעו כחלוקה לצורך קריאה וההפטרות נקבעו בנפרד על-פי הקשר לסדרי התורה, ועם זאת נסתיימו ההפטרות בפסוק שהוא גם תחילת הסדר, וכדי להגיע לראש הסדר הקרוב, דילגו לפעמים על מספר פסוקים. התשובה יכולה להימצא רק מתוך בדיקה רחבה של הממצאים. לשם כך נבדקו כל ההפטרות בקטעים שהוזכרו במחקר (ראה נספח). החישוב נעשה בשתי דרכים: בדרך הראשונה חושבו כל ההיקריות של סיום הפטרה בפסוק שהוא תחילת סדר, לעומת כל ההיקריות של סיומי ההפטרות (כלומר: סיום זהה המופיע בשני קטעים נמנה פעמיים). בדרך השנייה נמנתה היקרות כפולה (או משולשת) של אותו סיום לאותה הפטרה רק פעם אחת.

התוצאות בשני המקרים היו קרובות למדי: מתוך 303 היקריות של סופי הפטרות — 50 הן בפסוק ראשון של הסדר (16.5%); מתוך 238 סיומים שונים של הפטרות — 36 הם בפסוק ראשון של הסדר (15.1%).

שיעור ההתאמה הוא אפוא גבוה יותר מזה שהתקבל בבדיקת התחלות ההפטרות. אולם כאן פועל ביתר שאת העיקרון המנחה המשותף בשני המקרים: ניכרת נטייה ברורה לסיים את ההפטרות בפסוק של טובה וברכה, וזו היא גם סיבת הדילוג שבסופן של הפטרות רבות. מכל מקום, שיעור כזה של קרבה אינו יכול להוכיח תלות כלשהי.

ניתן לקבוע אפוא בוודאות, שאין חלוקת הסדרים תולדה של מנהגי ההפטרות,⁴⁰ ואין מקום סיום ההפטרות תולדה של חלוקת הסדרים. (ואין צריך לומר, שמקום התחלת ההפטרות אינו קשור לחלוקת הסדרים, שהרי הוא נקבע על-פי עקרון 'הגזרה השווה'). קשה לשלול באופן מוחלט את האפשרות, שהיה פה ושם מגע כלשהו בין סיומי ההפטרות לבין מסורת הסדרים, אולם שיעור הקרבה שמצאנו יכול היה להיווצר גם ללא כל קשר.

⁴⁰ מאן (עמ' 10) טוען, שסימן הסדר ציין מלכתחילה את תחילת ההפטרות ואת סופה, ואחר-כך הורחב לחלוקה רצופה של הנביאים והכתובים, על-פי בדיקתנו עולה, לפי תיאוריה זו, שבתהליך ההרחבה הושמטו 90 אחוזים מסימני ההפטרות. ומספר הסימונים שנותר הורחב פי ארבעה, תוך הקפדה על רוחם שונים.

1. סיכום

מבדיקת סדרי הנביאים והכתובים עולות המסקנות הבאות:

1. חלוקת הסדרים נובעת, ככל הנראה, ממנהג קריאה ברציפות של ספרי הנביאים והכתובים, ביחידות שוות-אורך בדרך-כלל.
2. נראה שהיה מחזור קריאה נפרד לנביאים ומחזור נפרד לכתובים. חמש המגילות לא נכללו במחזור הכתובים, והן נקראו בנפרד בסמוך למועדים, כעדות שבמסכת סופרים.
3. הפסוק שבו נסתיים הסדר, הוא הפסוק שבו החלו את קריאתו של הסדר שלאחריו. משום כך נבחר, במקרים רבים, פסוק של טובה וברכה לפתוח בו את הסדר, ובה בשעה הוא משמש גם כסיומו של הסדר הקודם. עקרון החזרה על פסוק אחד גרם לכך, שסדרים רבים מתחילים פסוק אחד לפני סוף העניין.
4. שיעור ההתאמה בין גבולות ההפטרות במחזור התלת-שנתי לכין תחילת סדרי הנביאים אינו גבוה. הדבר מוכיח, שלא היתה תלות בין שני התחומים. התאמה מסוימת בין סופי ההפטרות לבין תחילת הסדרים נובעת, ככל הנראה, מן העיקרון הדומה של בחירת פסוקי טובה וברכה.

נספח: ההפטרות על-פי המנהג התלת-שנתי

מטרתה של רשימה זו היא לקבוע מה הן ההפטרות ששרידיהן נשתמרו בקטעי הגניזה. משום כך אין בה תיאור מדויק של כל קטוע בקטעי הגניזה. אם בקטע מופיע חלק מן הפסוק — הפסוק נכלל ברשימה; קטוע באמצע ההפטרה לא נרשם בדרך-כלל, וזאת מתוך ההנחה שההפטרה היא רצופה, פרט לדילוג שיכול להיות בסופה. בסך הכול מופיעות ברשימה זו הפטרותיהם של 155 סדרים (מתוך 157). ב-142 הפטרות יש בקטעי הגניזה עדות מפורשת על מקום תחילת ההפטרה. 11 הפטרות נוספות שבקטעי הגניזה — ראשן קטוע, ומקום תחילת ההפטרה נלמד מן הפיוטים (ב-7 מקרים) או נקבע על-פי השערה (ב-4 מקרים). שתי הפטרות ידועות רק מפיוטי ינאי, ורק שתי הפטרות לסדרים ודאיים אינן ידועות.

ב-15 סדרים מצאתי בקטעי הגניזה עדות לשתי הפטרות שונות. כשמונה מן המקרים התחלת ההפטרה מופיעה בקטע הגניזה, ובשניים נוספים היא ידועה מפיוטי ינאי. כתבי-היד שנבדקו אותרו על-פי המקורות הבאים: (א) תיבה B 17 באוסף ע"ש טיילור-שכטר בקיימברידג', שבה נאספו (על-ידי שכטר?) קטעי הפטרות שעל-פי המנהג התלת-שנתי; (ב) כתבי-היד שנזכרו אצל מאן, עמ' 17–18; (ג) כתבי-היד שנזכרו במקומות רבים במאמרו של נ' פריד;⁴¹ (ד) כתבי-היד שנזכרו בקטלוג דיוויס לקטעי הגניזה שבקיימברידג' (M. C. Davis, *Hebrew Bible Manuscripts in the Cambridge Genizah Collections*, I-II, Cambridge 1978–1980); (ה) נתונים נוספים על קטעי הפטרות ועל רמזי הפטרות בפיוטים, שטרם פורסמו; הנתונים נמסרו לי על-ידי פרופ' י' יהלום, מר ב' לפלר, מר ב' אליצור וד"ר ג' כ'אן. לכולם תודתי.

אשר לחלוקת התורה לסדרים המשתקפת מן ההפטרות: ניכרת אחידות גדולה למדי בקטעי הגניזה השונים, ובדרך הכללה אפשר לומר, כי מן ההפטרות נשקף מנהג של חלוקת התורה לכ-157 סדרים. יש להעיר, שמספר זה קטן מזה העולה מכתר ארם צובה, מכ"י לנינגרד B19a ומספר החילופים (שבהם מתחלקת התורה ל-169 סדרים בערך).⁴² לגבי מספר סדרים, שלא נכללו ברשימה להלן, יש להעיר: (א) לפי מאן-זנה, עמ' 68, יש סדר כו"י יג, יח ('ובשר') — אך הדבר מבוסס רק על קריאה מוטעית בכתב-יד Misc

⁴¹ נ' פריד, 'הפטרות אלטרנטיביות בפיוטי ינאי ושאר פיוטים קדומים', סיני סא (תשכ"ז), עמ' רסז–רצ: סב (תשכ"ח), עמ' נ–סו, קכז–קמא; N. Fried, 'Some Further Notes on Haftarah Scrolls', *Textus* 6 (1968), pp. 118–126.

⁴² השוואה: י' יואל, 'כתר משנת ה' אלפים ועשרים לבריאת העולם', קרית ספר לח (תשכ"ג), עמ' 122–132; ע' פליישר, פזמוני האנונימוס, ירושלים תשל"ד, עמ' 34–37; הנ"ל, 'קדובות י"ח על סדרי הקריאה התלת-שנתית', סיני סה (תשכ"ט), עמ' רפא–רצד; י' עופר, 'כתר ארם צובה על-פי רשימתו של מ"ד קאסטר', ספונות יט (תשמ"ט), עמ' 330–334.

26.62; (ב) בוי' כד, א (צור... ויקחו') ובדב' יח, יד ('כי הגויים') — יש סדר על-פי מקורות רבים. אולם על-פי המנהג המשתקף בקטעי הגניזה של ההפטרות הקיימים במקומות אלו, אין סדר במקומות אלו: (ג) בבמ' ו, א ('כי יפלא') ובדב' יג, ב ('כי יקום') — יש סדר על-פי מספר מקורות. לא מצאתי קטעי גניזה העוסקים בסדרים אלו או בסביבתם, ועל כן אין להכריע על יסוד החומר הנוכחי. אם לפי המנהג המשתקף בהפטרות היה סדר במקומות אלו: (ד) על-פי העולה מקטעי גניזה של הפטרות נהג סדר בבר' כו, יב ('וירע יצחק') וכן בוי' ט, א ('ביום השמיני') ושם י, ח ('יין ושכר'). בעוד מנהגי חלוקה אחרים משמיטים את הסדר הראשון, ונוקטים רק באחד מבין שני האחרים.

הפייטנים שבפיוטיהם רמזים להפטרות שעל-פי המנהג התלת-שנתי הם יניי, יהודה, שמעון הכהן בירבי מגס ואלעזר בירבי קילר. מן הרשימה שלהלן עולה שההפטרות שנרמזו בפיוטי יניי מתאימות באופן מוחלט למנהג המשתקף בקטעי הגניזה. ב-75 הפטרות קיימת התאמה, ובשתיים אחרות העדות על ההפטרה עולה מפיוטי יניי בלבד.⁴³ פיוטי יהודה נבדקו על-פי מהדורת ואן-בקום.⁴⁴ 14 הפטרות מתאימות לקטעי הגניזה, ורק במקום אחד (וי' ו, א) נוהג אצל יהודה סדר במקום שאינו תחילת סדר על-פי קטעי הגניזה, ולסדר זה נתייחדה גם הפטרה. לעומת זאת, בפיוטי שמעון הכהן בירבי מגס, רק שבע משבע-עשרה הפטרות מתאימות לקטעי הגניזה.⁴⁵ וכבר שיער יהלום,⁴⁶ שפייטן זה מקורו בקהילה אחרת, בעלת מנהג שונה של הפטרות. הפטרות הרמזות בפיוטי שמעון בירבי מגס ואין להן עדות מקטעי הגניזה — הובאו בסוגריים. שולמית אליצור⁴⁷ הצביעה על כ-13 רמזים להפטרות בפיוטי אלעזר בירבי קילר, אלא שאין הרמז להפטרה בא שם במקום קבוע כחוק מחייב. אליצור שיערה שם שהפטרת סדר 'כי הארץ' (דב' יא, י) — אחד משני הסדרים שהפטרותיהם אינן ידועות — היא 'כי אנכי ידעתי' (יר' כט, א). אלא שהעדות מפיוטי אלעזר בירבי קילר איננה חדר-משמעות, וגם הקשר המילולי-האסוציאטיבי הקיים בדרך-כלל בין תחילת הסדר לבין תחילת ההפטרה — אינו ברור לפי הצעה זו.

⁴³ הרמזים להפטרות בפיוטי יניי נבדקו על-פי מהדורת רבינוביץ (צ"מ רבינוביץ, מחזור פיוטי רבי יניי, ירושלים תשמ"ה-תשמ"ז). מר' ב' לפלר מסר לי על רמז להפטרה בסדר 'ויבואו שני' (בר' יט, א) ובסדר 'ואת יהודה' (בר' מו, כב). שאר הרמזים להפטרות שטרם נפרסמו — נמסרו לי על-ידי פרופ' י' יהלום. במקום אחד ייתכן בכל-זאת שיניי רמז להפטרה שלא נמצאה בקטעי הגניזה: הפטרת 'ידענני' (חב' ב, ב) לסדר 'בעת ההיא' (דב' י, א; הנחזקים נמסרו לי על-ידי יהלום ולפלר); אלא שקטע הגניזה של יניי הרמז להפטרה זו (NS 115.174) — קטוע.

⁴⁴ Wout Jac. van Bakkum, *The Qedah's of Yehudah according to Genizah Manuscripts*, Groningen 1988. מר' ב' לפלר ויהודה רמז להפטרת סדר 'ואתה תצוה' כפי T-S NS 273.35, שאין בקום שייכו לסדר 'ואברהם זקן' (בר' כד, א), וכן מסר לי על פיוט הרמז להפטרת סדר 'אשר ישחט' (וי' יז, א), שנתגלה לאחרונה על-ידי ואן-בקום, וכן על פיוט הרמז להפטרת סדר 'אתם נצבים'.

⁴⁵ ראה: מ' זולאי, מחקרי יניי, ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ב, ברלין תרצ"ו, עמ' רעב, המוזכר 14 הפטרות: פרופ' י' יהלום הראה לי פיוטים שטרם פורסמו, ובהם רמזים לשלוש הפטרות נוספות.

⁴⁶ י' יהלום, פיוטי שמעון בירבי מגס, ירושלים תשמ"ד, עמ' 20, הערה 10.

⁴⁷ שולמית אליצור, פיוטי ר' אלעזר בירבי קילר, ירושלים תשמ"ח, עמ' 47, הערה 16.

מפתח הסימנים:

בהפטרות מספר ישעיה לא צוין שם הספר, אלא פרק ופסוק בלבד.

בטור הפיוטים

י	עדות מפיוטי יניי
ש	עדות מפיוטי שמעון בירבי מגס
ה	עדות מפיוטי יהודה
?	רמז להפטרה בפיוט, ללא עדות מפורשת
*	עדות מן הפיוטים שטרם פורסמה

בהפטרה

(2)	הפטרה אלטרנטיבית לאותו הסדר
?	אין עדות ישירה לגבי מקום תחילת ההפטרה
(?)	עדות למקום תחילת ההפטרה עולה מפיוטי יניי
[ ]	העדות להפטרה זו באה רק מפיוטים

בציין הפסוקים

..	קטע הגניזה מקוטע במקום זה
+	דילוג
[ ]	מקום משוער לתחילת ההפטרה
*	ההפטרה מסתיימת במקום תחילת סדר

הסדר	פיוט	ההפטר	קטעי הגניזה
1	א. א	בראשית	כ"ה
2	ב. ד	תולדות השמים	נא, ו
3	ג. כב	הן האדם	2727/3
4	ה. א	זה ספר	כט, יח-כג
5	ו. ט	תולדות נח	נדר, ט-יא
6	ח. א	ויזכר אלקים	חב' ג, ב-ה
7	ח. טו	צא מן התבה	מב, ז-כא
8	ט. יח	ויהיו בני	מט, ט-יד
9	יא. א	ויהי כל הארץ	צפ' ג, ט-יט
10	יב. א	לך לך	יה' כד, ג-יד
11	יד. א	ויהי כימי אמ'	מא, ב-יד
12	טו. א	במחזה לאמר	א, א-יז
13	טז. א	ושרי אשת	נדר, א-ט
14	יז. א	ויהי אברם	יד, לד, ב-ה+יב-יג
15	יח. א	וירא אליו	נדר, י-יא
16	יט. א	ויבאו שני	לג, יז-כד+לה, י
17	כ. א	ויסע משם	זייד, יח, ז
18	כא. א	וה' פקד	(2) והנה איש זקן
19	כב. א	והאלקים נסה	ונודע בגרים
20	כד. א	ואברהם זקן	כי פקד
21	כד. מב	ואבא היום	הן אראלם
22	כה. א	ויספ אברהם	שמעו אלי
23	כה. יט	ואלה תלדות	הביטו אל אברהם
24	כו. יב	ויוצע יצחק	ושאבתם מים
25	כז. א	ויהי כי זקן	ויקח דוד עור
26	כז. כח	ויתן לך	לא ינעו לריק
27	כח. י	ויצא יעקב	נשבע ה'
28	כט. לא	וירא ה'	שמעו אלי
29	ל. כב	ויזכר אלקים	(2) ועלי בן
30	לא. ג	שוכ אל ארץ	והיה שארית
31	לב. ד	וישלח	(2) אהיה כטל
32	לג. יח	ויבא יעקב	ויברח יעקב
33	לה. ט	וירא אל' אל	תחת היותך
34	לז. א	וישב	(2) ולו שתי נשים

מס' הסדר	קטעי הגניזה	מס' הסדר
1	2822/7	אדלר 2103 (שונים)
2	נא, טו	סח, יז-כ
3	יח' כח, יג-יט+כה	כא, ז-טו
4	כט, יח+יט-כד+ל, יח	יח' כח, יד-יח, כד
5	נדר, ט...נה, ה	כט, יח-כג, ל, יח
6	2828/27	נדר, ט-יז...נה, ה
7	חב' ג, א-ט...יח-יג+יח-יט חב' ג, ב-יט	חב' ג, א-ט...יח-יג+יח-יט חב' ג, ב-יט
8	מב, ז-טו+כא	מב, ז-טו+כא
9	מט, ט-כג	מט, ט-כג
10	צפ' ג, ט-יח+כ*	צפ' ג, ט-יח+כ*
11	יה' כד, ג-י+יד	יה' כד, ג-י+יד
12	מא, ב-יג	מא, ב-יג
13	א, א-ח+ב, ב-ג	א, א-ח+ב, ב-ג
14	נדר, א-י	נדר, א-י
15	יח' לג, כה-לד, יח	יח' לג, כה-לד, יח
16	לג, יז-כב	לג, יז-כב
17	ש' יט, טז-כד+כ, כז*	ש' יט, טז-כד+כ, כז*
18	סא, ט-סב, ה+ח-ט	סא, ט-סב, ה+ח-ט
19	שמ"א ב, כא-כח	שמ"א ב, כא-כח
20	לג, ז-יב	לג, ז-יב
21	נא, ב-יא	נא, ב-יא
22	2740/6	2740/6
23	מ"ו, ו-י+מז, ד	מ"ו, ו-י+מז, ד
24	מ"ו, ה, ז-יג+ו, ח	מ"ו, ה, ז-יג+ו, ח
25	הו' יב, יג-יג, ד+יד, י	הו' יב, יג-יג, ד+יד, י
26	ס, טו-כ+סא, ט*	ס, טו-כ+סא, ט*
27	שמ"א א, יא-יז+ב, י*	שמ"א א, יא-יז+ב, י*
28	יח' ל, י-טו	יח' ל, י-טו
29	עו' א, א-ז+כא*	עו' א, א-ז+כא*
30	נח' א, יב-כח+חב' ב, ג	נח' א, יב-כח+חב' ב, ג
31	מג, א-ז+מדה	מג, א-ז+מדה
32	לכ"ח, יח-לג, ו+כב	לכ"ח, יח-לג, ו+כב
33	לכ"ח, יח-לג, ו+כב	לכ"ח, יח-לג, ו+כב
34	לכ"ח, יח-לג, ו+כב	לכ"ח, יח-לג, ו+כב

הסדר	פיוט	ההפטר	קטעי הגניזה
35	לח. א	ויהי בעת ההיא	2727/3 לח. לא - לח.ו
36	לט. א	ויוסף	2606/7 נב. ג. - נב.ה
37	מא. א	מקץ	נב. ח. - נב.ט
38	מא. לח	הנמצא	נב. ח. - נב.ט
39	מב. יח	ויאמר אליהם	נב. ח. - נב.ט
40	מג. יד	ואל שרי	נב. ח. - נב.ט
41	מד. יח	ויגש	נב. ח. - נב.ט
42	מו. כח	ואת יהודה	נב. ח. - נב.ט
43	מח. א	אביך חלה	נב. ח. - נב.ט
44	מט. א	ויקרא יעקב	נב. ח. - נב.ט
45	מט. כז	בנימין	נב. ח. - נב.ט
	שמות		
46	א. א	ואלה שמות	נב. ח. - נב.ט
47	ג. א	ומשה	נב. ח. - נב.ט
48	ד. יח	וילך משה	נב. ח. - נב.ט
49	ה. ב	וארא אל	נב. ח. - נב.ט
50	ז. ח	כי ידבר	נב. ח. - נב.ט
51	ח. טז	השכם בבקר	נב. ח. - נב.ט
52	י. א	הנבדתי	נב. ח. - נב.ט
53	יא. א	עוד נגע	נב. ח. - נב.ט
54	יב. כט	ויהי בחצי	נב. ח. - נב.ט
55	יג. א	קדש	נב. ח. - נב.ט
56	יד. טז	מה תצעק	נב. ח. - נב.ט
57	טז. כח	עד אנה	נב. ח. - נב.ט
58	יח. א	וישמע יתרו	נב. ח. - נב.ט
59	יט. ו	ואתם תהיו	נב. ח. - נב.ט
60	כא. א	ואלה המשפ'	נב. ח. - נב.ט
61	כב. כד	אם כסף	נב. ח. - נב.ט
62	כג. א	ויקחו לי	נב. ח. - נב.ט
63	כד. א	ואת המשכן	נב. ח. - נב.ט
64	כה. לא	ועשית פרכת	נב. ח. - נב.ט
65	כו. כז	ואתה תצוה	נב. ח. - נב.ט
66	כז. א	זה הרבר	נב. ח. - נב.ט
67	ל. א	ועשית מזבח	נב. ח. - נב.ט

מס' הסדר	קטעי הגניזה	מס' הסדר
35	NS 224.182 לח. לא - לח.ו	2740/6 לח. לא - לח.ו
36	נב. ג. - נב.ה	נב. ג. - נב.ה
37	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
38	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
39	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
40	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
41	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
42	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
43	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
44	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
45	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
46	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
47	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
48	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
49	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
50	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
51	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
52	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
53	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
54	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
55	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
56	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
57	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
58	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
59	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
60	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
61	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
62	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
63	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
64	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
65	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
66	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט
67	נב. ח. - נב.ט	נב. ח. - נב.ט

הסדר	פיוט	ההפטר	קטעי הגניזה
68	לא, א	ראה קראתי	כל הנקרא
69	לב, טו	ויפן	ריט שמים
70	לד, כז	כתב לך	כי זאת הברית
71	לז, א	ויעש בעלאל	אין בארון
72	לח, כא	אלה פקודי	שב שבות
73	לט, לג	ויביאו את	חזה ציון
74	א, א	ויקרא	קול ה'
75	ד, א	נפש כי תחטא	כל הנפשות
76	ה, א	ונפשו ישמענה	זאת האלה
77	ו, יב	זה קרבן	וערבה
78	ז, א	קח את אהרן	ובחר אותו
79	ט, א	ביום השמיני	ויכלו את הימים
80	י, ח	יין ושכר	ויין לא ישתו
81	יא, א	זאת החיה	ולבנות
82	יב, א	אשה כי תורע	בטרם תחיל?
83	יג, כט	בראש	ש [2] כי ילד (ט, ה)
84	יד, א	תורת המצורע	ביום יגלח
85	יז, לג	ונתתי נגע	י [2] כען בעצו
86	טו, א	איש איש כי	הי מגיעי
87	טז, כה	ואשה כי יזוב	לכו ונשובה
88	יז, א	אשר ישחט	וירחצו במים
89	יח, א	כמעשה ארץ	שוחט השור
90	יט, א	קדשים	דרך הגוים
91	יט, כז	ונטעחם	(2) כל הגוים?
92	כא, א	אמר אל	הנשאר בציון
93	כב, יז	אשר יקריב	לא יבנו
94	כג, ט	וקצרתם	ואל מת אדם
95	כה, יד	וכי תמכרו	והביאותים?
96	כה, לה	וכי ימוך	שלחו מגל
97	כז, ג	אם בחקתי	היה כעם?
98	כז, א	איש כי יפלא	חוקי ימים?
99	א, א	במדבר	אם תאכרו
100	ב, א	איש על דגלו	וידר יפתח
101	ג, א	ואלה תולדות	לכן הנה אנכי
102	ד, יז	אל תכריתו	(2) יששום מדבר

מס' הסדר	קטעי הגניזה	מס' הסדר
68	B 17,40	מג, ז-טו
69	מג, ז-טו	
70		
71		
72	Misc 27.3,14	
73	לג, כ-לד, ד	
74	B 17,7	מג, ז-טו
75	מג, ז-טו	
76	מג, ז-טו	
77	B 17,12	
78	מג, ז-טו	
79	B 17,18	
80	מג, ז-טו	
81	מג, ז-טו	
82	מג, ז-טו	
83	מג, ז-טו	
84	מג, ז-טו	
85	מג, ז-טו	
86	מג, ז-טו	
87	מג, ז-טו	
88	מג, ז-טו	
89	מג, ז-טו	
90	מג, ז-טו	
91	מג, ז-טו	
92	מג, ז-טו	
93	מג, ז-טו	
94	מג, ז-טו	
95	מג, ז-טו	
96	מג, ז-טו	
97	מג, ז-טו	
98	מג, ז-טו	
99	מג, ז-טו	
100	מג, ז-טו	
101	מג, ז-טו	
102	מג, ז-טו	

הסדר	פיוט	ההפטר	קטעי הגניזה
103 ה, יא	כי חשטה	י	[לא אפקוד (הו' ד, יד)]
104 ז, כב	כה תברכו	י	[כי אצק מים (מד, ג)]
105 ז, מח	ביום השביעי	י	הבן יקיר?
106 ח, א	בהעלתך	י	ראיחי... מנורת
107 י, א	עשה לך	י	והיה... יחקע
108 יא, טז	אספה לי	י?	וחפרה הלכנה
109 יא, כג	היד הי תקצר	י	הן לא קצרה
110 יג, א	שלח	י	וישלח יהושע
111 יד, יא	עד אנה	י	ועתה מה לי
112 טז, א	כי תבאו	י	ואל יאמר
113 טז, א	ויקח קרח	י	(2) והביאותים
114 יז, טז	וקח מאתם	י	חלק לכם
115 יח, כה	ואל הלויים	י	ורצא חטר
116 כ, יד	וישלח משה	י	נשבע הי
117 כב, ב	ורא בלק	י	חזון עובדיה
118 כג, י	מי מנה	י	יראו גוים
119 כה, א	וישב ישראל	י	והיו מלכים
120 כז, י	פינחס	ה	יטפו ההרים
121 כז, נב	לאלה תחלק	י	כריתי היתה
122 כז, טו	יפקד הי	י	[בועקן יצילוך (?)
123 כז, כו	וכיום הכיכורים	י	מי חכן את רוח
124 ל, ב	ראשי המטות	ה	וערכה לה
125 לא, א	נקם נקמת	י	בי נשבעתי
126 לא, כה	שא את ראש	י	ונתתי את נקמתי
127 לב, א	ומקנה רב	י	היקח מגבור
128 לג, א	אלה מסעי	ה	בנכסים רבים
129 לד, א	זאת הארץ	י	והיתה מסלה
130 לה, ט	והקריחתם לכם	י	ובהפילכם את
131 א, א	אלה הדברים	י	תנו לכם
132 ב, ב	רב לכם	י	אלה הדברים
133 ב, לא	ראה החלתי	י	(2) את כל הדברים?
134 ג, כג	ואתחנן	י	ועלו מושעים
135 ד, מא	אז יבדיל	י	אז ידבר יהושע
136 ו, ד	שמע ישראל	י	הי חננו
137 ז, יב	והיה עקב	י	ומעבר לירדן
138 ט, א	שמע ישראל	י	והיה הי למלך
139 י, א	בעת ההיא	י	כי ההרים ימושו
140 יא, י	כי הארץ אשר	י	ויצו יהושע
		י?	אין בארון
		י?	[ויענו (חב' ב, כ)]
		י?	<לא ידוע (ראה לעיל, עמ' 174)>

מס' הסדר	קטעי הגניזה	מס' הסדר
103		
104		
105		
106	NS 20.3	
107	כז, יג-	
108		
109	+ Misc. 1,130	
110	B 17,20	
111	ב, יב, יב	
112	B 17,6	
113	אדלר 470,5-6	
114	יא, א-יב	
115	אדלר 3590	
116	עו' א, ח-יא+כא*	
117	אדלר 470,7	
118	ג, ד-ר + נא, ג	
119	יואל ד, ח-עמ' א, ג+ג, ג	
120	מל' ב, ה-ז	
121		
122		
123	2603/19	
124	מז, ז+יג	
125	יח' כה, יד-כו, ז	
126		
127	B 17,38	
128	יח' כב, ט-יג	
129	אדלר 470,8	
130	יח' כ, א-ז + כא, א-ג	
131	זכ' ח, טז	
132	2603/19	
133	יונה א, ח-ט	
134	יח' י, יב-כא	
135		
136	יח' כא, ג-ב	
137	זכ' יד, יא	
138	ד, י-יב	
139	יח' א, יא-יז	
140		

הסדר	פירוט	ההפטר	קטעי הגניזה
141 יב, כ	כי ירחיב	«לא ידוע»	NS 172.169
142 יד, א	בנים אתם	שמעו אליי	מ, ו-יג
143 טו, ז	כי יהיה בך	ויספו ענינים (?)	כט, כב - ל, ה + יח
144 טז, יח	שפטים	(2) לכן בה אמר	א, כו - ב, ג
145 יז, יד	אשימה עלי	ואשיבה שפטיך	לב, א - ה
146 כ, י	כי תקרב	הן לצדק	B 17.32
147 כב, ו	כי יקרא קן	הגני נטה אליה	ל, א, ה - לב, ב + לג, ב
148 כג, י	כי תצא מחנה	כצפרים עפות (?)	א, טז - כג, כו
149 כג, כב	כי תדר	רחצו הזכו	יט, כא - כ, כב + כב, כא
150 כד, יט	כי תקצר	וטרעו ה' למצרים	הז' י"ב - י"א, ג + י"ב, ז
151 כז, א	כי תבוא	ה ש' וראשית כל בכורי	יח' מד, ל - מה, ה + מז, ג
152 כח, א	והיה אם	למה תשקלו כסף	נה, ב - ח
153 כט, ט	אתם נצבים	ש (2) הטו אונכם (נה, ג)	יה' כד, א - ב
154 ל, יא	כי המצוה	הי' ויאסף יהושע	מח, [יח] - יח - מט, ג - יג
155 לא, יד	הן קרבו	ה ש' לוא הקשבת למצותי (?)	מל"א ב, א - ו + מה *
156 לב, א	האזינו	י"ש ויקרבו ימי דוד	B 17.21
157 לג, א	וזאת הברכה	ה ש' שמעו שמים	א, ב - ט + יח - יט
		ויהי אחרי מות	יה' א, א - ט

מס' הסדר	קטעי הגניזה
141	B 17.38
142	מ, [ג] - ד - ו
143	מט, [יט] - יט - כג
144	א, [כו] - כח - ב, ג
145	לב, א
146	B 17.36
147	טו, ... יט - כד - ...
148	ל, א, ה - לב, א
149	א, טז - כז
150	יט, כא - כ, כב + כב, כג *
151	הז' י"ב - י"א, ד
152	יח' מד, ל - מה, ח
	נה, ב - ט, ב
153	NS 45.30
154	יה' כד, א - ב
155	מח, [יח] - יח - מט, ג - יג
156	מל"א ב, א - ו + מה *
157	B 17.21
	א, ב - ט + ח - ב, ג
	יה' א, א - ט